

GENERALUL NICOLAE CIUPERCĂ ȘI PROBLEMA BASARABIEI (1940-1941)

Constantin I. STAN

Generalul Nicolae Ciupercă s-a născut la 20 aprilie 1882 în orașul Râmnicu Sărat ca fiu al lui Gheorghe și al Sandei Ciupercă. Școala primară și cea gimnazială le-a făcut în urbea natală după care a îmbrățișat cariera armelor căci pe 28 septembrie 1896 s-a înscris la Școala militară de ofițeri active de infanterie și cavalerie București, pe care o încheie la 1 iulie 1902 ca șef de promoție¹. După absolvire este repartizat ca tânăr ofițer în Regimentul 9 Infanterie Râmnicu-Sărat. După patru ani de activitate în această unitate este mutat la Regimentul 30 Infanterie Muscel, de unde începând cu data de 19 martie 1907 este detașat la Institutul Geografic al armatei. În același an pe 10 mai primește tresa de locotenent. Tânărul Nicolae Ciupercă se distinge printr-o pregătire profesională deosebită prin solide cunoștințe teoretice și practice este un foarte bun pedagog. El dovedește modestie, cumpătate, spirit camaraderesc. Aceste trăsături sunt evidențiate de superiorii săi în foile calitative anuale. Comandantul Regimentului 30 Muscel, de exemplu îi face o caracterizare de serviciu excepțională: “Înfățișare bună. Conformație solidă, ținută prezentabilă. Sănătos, rezistent pentru campanile. Călărește bine. Inteligență vie. Judecată sănătoasă și repede. Un bun simț și spirit de ordine. Temperament social. Cunoaște limbile franceză și germană. Are bune cunoștințe militare generale. Rezolvă temele tactice și tehnice pe hartă și teren. Foarte aplicat la studiu. Voință și hotărâre ferme, cu inițiativă și prevedere. Energetic, are sânge rece. Nu urmărește înaintarea pe căi lăturoase. Are spirit de sacrificiu și patriotism, serios, sincer, leal, drept. Moral și integru. N-are avere personală. Cumpătat. N-are pasiuni (viciuri) nici defecte”².

¹ Constantin I. Stan, Generalul Nicolae Ciupercă, în **Vestitorul de Râmnic**, I, nr. 20, din 8 mai 1997, p. VI.

² Teodor Mavrodin, *Cinstirea înaintașilor*. Generalul Nicolae Ciupercă, în **Arhiva românească**, I, fasc. 1/1996, pp. 136-137.

Toate aceste calități și merite deosebite scot în evidență portretul fizic și moral al unui tânăr ofițer model. Ele au fost probate prin obținerea unor rezultate foarte bune la trageri și aplicații cu plutonul ce i-a fost încredințat. Din motivele menționate șefii săi l-au recomandat pentru efectuarea unui stagiului de pregătire și perfecționarea cunoștințelor militare în armata Austro-Ungară atunci țară aliată. Locotenentul N. Ciupercă a fost repartizat la Regimentul 7 Infanterie „Contele de Kheverhuller” din Graz în perioada 25 octombrie 1908 – 18 septembrie 1910. În acest stagiul de aproape doi ani, viitorul general a depus eforturi susținute pentru a se instrui, dornic să descopere cele mai noi cuceriri ale științei și tacticii militare, a cunoscut armamentul modern cu care era dotată armata dublei monarhii, dar și noua strategie din acea vreme.

După revenirea în țară, începând cu data de 10 octombrie 1910, îl găsim, ofițer instructor la Școala militară de infanterie și cavalerie unde va fi avansat căpitan. După scurtă vreme N. Ciupercă a fost mutat la Regimentul 34 Infanterie Constanța. Din octombrie 1911 și până în octombrie 1915 a urmat cursurile Școlii Superioare de Război pe care o absolvă cu rezultate meritorii. În perioada 23 iunie – 21 august 1913 a participat în fruntea unei companii de infanterie din regimentul constănțean la al doilea război balcanic. Aici se distinge ca un bun organizator și un excelent pedagog.

După încheierea campaniei din Bulgaria, căpitanul N. Ciupercă a fost mutat la Regimentul „Vasile Lupu” din Iași, iar apoi ca instructor la Școala de subofițeri de infanterie București, după care îl aflăm în cadrul Marelui Stat major. La 14/27 august 1916, odată cu mobilizarea armatei române îl găsim șef al Biroului operații al Armatei a II-a aflată sub comanda generalului Alexandru Averescu. În noua calitate se distinge prin competență, profesionalism, abnegație și spirit de sacrificiu. Ca urmare a acestor calități, dar și a serviciilor aduse țării ca ofițer de Stat Major, pe 1 noiembrie 1916 a fost avansat la gradul de maior. În vara anului 1917 maiorul Ciupercă contribuie alături de maiorul Ion Antonescu la organizarea operațiunilor militare de la Mărăști, Mărășești și Oituz³. Datorită meritelor deosebite probate în campania din vara anului 1917, Nicolae Ciupercă este avansat la excepțional locotenent colonel la vârsta de doar 35 ani.

România a semnat, după cum este cunoscut mai întâi armistițiul de la Focșani în 26 noiembrie - 9/decembrie 1917, iar apoi a început tratativele de pace cu reprezentanții Puterilor Centrale. Acum lt. Colonelul Ciupercă a fost mutat începând cu 1 martie 1918 la Marele Stat Major unde conduce Biroul Mobilizare. În această nouă calitate, el a avut o contribuție însemnată la

³ Valeriu Nicolescu, Gheorghe Petcu, *Buzău-Râmnicu Sărat. Oameni de ieri. Oameni de azi*, vol I., Buzău, Editura Alpha M.D.N., 1999, p. 196.

sfârșitul lunii octombrie 1918 la reîntrirea armatei române în război alături de puterile Antantei.

După înfăptuirea Marii Uniri este avansat la gradul de colonel începând cu 1 aprilie 1920 fiind numit mai întâi, șef de Stat Major al Comandamentului Trupelor de Vest, iar la 9 noiembrie 1920 primește funcția de Șef de Stat Major al Comandamentului VII Teritorial. La 1 iulie 1922 devine șef de Cabinet al Ministrului de Război, generalul Gheorghe Mărdărescu, iar anul următor i se încredințează comanda Regimentului 6 Infanterie. Deși propunerea de avansare la gradul de general de brigadă se făcuse încă din anul 1925, iar ministrul Mărdărescu fusese de acord la începutul lunii octombrie 1925, abia la 1 octombrie 1930 va primi acest grad. Acum preia comanda Brigăzii X Infanterie, iar la 1 noiembrie 1931 i se încredințează funcția de șef de Stat Major al Inspectoratului 2 general al Armatei.

General N. Ciupercă a comandat succesiv diviziile 9 și 10 Infanterie din Corpul 2 Armată. La 15 august 1937 când este avansat general de divizie preia șefia corpului 3 Armată. În anul 1938 și începutul celui următor, generalul N. Ciupercă deține funcția de Ministru de Război în guvernul Goga-Cuza, după care devine Comandantul Inspectoratului general de armată nr. 3 în anul 1939. La 12 septembrie 1939, când a luat ființă Armata a II-a română prin Ordinul Marelui Stat Major nr. 11251⁴, generalul de divizie N. Ciupercă devine comandantul acesteia având ca șef de stat major pe generalul de brigadă Nicolae Petopeanu.

Nou șef al Armatei a II-a s-a implicat în viața acestei mari unități cu ocazia anului nou, el a dat un ordin de zi în care arăta între altele: „În pragul noului an 1940, gândul meu călăuzit de cea mai curată dragoste se îndreaptă către voi toți, care cu credință și devotament stați de veghe la granițele țării de la Marea cea Mare și pe Dunărea bătrână până la Porțile de Fier”. Autorul documentului sublinia că în continuare, tradiția înaintașilor evocând personalități precum: Mircea cel Bătrân, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul, Carol I și Ferdinand care „au înfrânt năvalele străine și cu jertfe sângeroase au sfărâmat poftele lor de cotropire din pământul românesc”. Semnatarul ordinului evoca înfăptuirea întregirii naționale în memorabilul an 1918. „N-a trecut un sfert de veac de când mulți dintre voi, frații și părinții voștri au sângerat pe câmpurile Dobrogei și ale Munteniei pentru dezrobirea și întregirea neamului în hotarele lui firești.

Vă revine vouă acum datoria și cinstea să apărați pacea și să faceți siguranța acestor frontiere în care este cuprinsă suflarea românească și în

⁴ *Arhivele Militare Române* (în continuare A.M.R.), fondul 24 – Armata a II-a, dosar 3/1939, f. 25.

interiorul căreia la fiecare pas găsiți mărturia drepturilor noastre de la Traian și Decebal consfințite”. În fond ostașii Armatei a II-a trebuiau să continue tradiția înaintașilor. Generalul N. Ciupercă optimist căci preciza mai departe: „Eu comandantul vostru de pe frontiera de Sud îmbărbătați de vrednicia și de devotamentul nostru pentru Țară și Rege virtuțile pe care zi de zi mi le dovedeți în îndeplinirea îndatoririlor ostășești sunt mândru de voi și am toată încrederea că vă veți face datoria, cel puțin așa de bine că și înaintașii voștri”.

În final comandantul Armatei a II-a le adresa militarilor din subordine „cele mai bune urări, pentru voi și pentru voștri.

Noul an 1940 să reverse în sufletele voastre numai bucurie, dragoste nețărnută de Țară și Rege și un larg spirit de sacrificiu într-u îndeplinirea datoriei spre binele Patriei și Neamului”⁵.

Situația internațională devenea tot mai încordată și defavorabilă României. Războiul mondial izbucnise deja la 1 septembrie 1939, iar U.R.S.S. și Germania își împărțise sferile de influență prin semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov la 23 august același an.

Oamenii politici români și-au dat seama de pericolul izolării pe plan mondial și mai ales european a României. Primul ministru Armand Călinescu releva în însemnările sale publicate postum următoarele: „Socotesc situația foarte gravă. S-au înțeles oare la o împărțire a Poloniei și României (...) mă gândesc să prezint demisia spre a înlesni o mai largă concentrare.

Merg cu Gafencu la Rege îl găsesc impresionat dar neschimbat în opinii. Poate că am urmat o bună politică. Vom continua și vom întări înarmarea. Atmosfera excludea ideea schimbării de guvern”⁶.

La rândul său, Constantin Argetoianu, sesiza în însemnările sale pe baza renumitului său fler și a intuiției sale extraordinare, că adevărata câștigătoare a alianței cu al III-lea Reich a fost Rusia bolșevică, care „a făcut ce a putut ca să împingă ambele grupuri de putere antagoniste în joc. Mai întâi a întrezărit dârzenia anglo-francezilor asigurându-se de încercuirea Germaniei (...) Planul a fost făcut de la început și bine urmat”⁷.

România aflată într-o situație foarte dificilă practic aproape singură între Germania și „imperiul roșu de la Răsărit”. De aceea Regele Carol al II-lea a convocat la 6 septembrie 1939 un Consiliu de Coroană, care, potrivit comunicatului oficial „a hotărât în unanimitate observarea strictă a regulilor

⁵ *Ibidem*, f. 821; Vezi și Lt. colonel Dimitrie Rusu (coord.), *Scut pentru țară 1916-1996. Opt decenii de la înființarea Armatei a II-a române*, Buzău, 1996, pp. 251-252, anexa 60.

⁶ Armand Călinescu, *Însemnări politice 1916-1939*, ediție de Al. Gh. Savu, București, Editura Humanitas, 1990, p. 425.

⁷ Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol VII – 1 iulie – 22 noiembrie 1939, ediție de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2003, pp. 78-79.

neutralității stabilite prin convențiuni internaționale față de beligeranții din actualul conflict”⁸.

Neutralitatea era singura soluție realistă în acele împrejurări.

Sovieticii au profitat de situația internațională favorabilă lor și au intensificat presiunile lor asupra autorităților de la București în problema Basarabiei. Viaceslav Molotov preciza într-un raport rostit la cea de a VI-a Sesiune a Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 29 martie 1940 că „ printre țările meridionale vecine pe care eu le-am citat, este una cu care noi nu avem pact de neagresiune – România. Aceasta se explică prin existența unei chestiuni litigioase, nerezolvate, aceea a Basarabiei, a cărei anexare de către România nu a fost niciodată recunoscută de Uniunea Sovietică, cu toate că aceasta n-a pus niciodată chestiunea înapoierii Basarabiei pe cale militară. Astfel nu există nici un motiv de agravarea relațiilor sovieto-române”⁹.

La 10 aprilie 1940, V. Molotov l-a chemat pe ministrul României la Moscova, Gheorghe Davidescu prezentându-i o serie de pretinse incidente de frontieră, care s-au dovedit a fi însă imagine. Demnitarul bolșevic l-a avertizat, cu acest prilej, pe diplomatul român că „incidentele depășesc orice limită și că guvernul sovietic nu poate permite perpetuarea unor asemenea cazuri”¹⁰. În noile condiții nu tocmai favorabile, la 3 iunie 1940, generalul Nicolae Ciupercă preia comanda Armatei a IV-a care se afla în Basarabia; cu această ocazie, el a adresat militarilor din subordine următorul mesaj: „Venind în capul acestui însemnat comandament aduc cu mine un suflet cald, un simțământ de împlinire a datoriei dezvoltat în cel mai înalt grad, o energie nemărginită și rog pe fiecare din voi, de la cel mai umil soldat până la cel mai mare comandant, să ajute sarcina grea, dar frumoasă, pe care Majestatea Sa Regele, șeful suprem al știrii, mi-a încredințat-o, apărarea gliei strămoșești din blajina provincie basarabeană. Am credința nestrămutată că ostașii Armatei a IV-a sunt însuflețiți de același sentiment ca și mine, comandantul lor și că în piepturile voastre bate sufletul oștenilor lui Ștefan cel Mare și Sfânt care ani de-a rândul au fost străjeri neclintii ai hotarelor de răsărit ale Moldovei”¹¹.

După capitularea Franței, survenită la 22 iunie 1940, guvernul sovietic, cu acordul Germaniei a trecut la acțiune. La orele 22 ale zilei de 26 iunie 1940,

⁸ *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 206, din 7 septembrie 1939; vezi și Ion Manina (editor), *Consilii de Coroană*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 118.

⁹ Ion Șișcanu, Vatalie Văratec (editor), *Pactul Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia*, Chișinău, Editura Universitas, 1991, p. 7, doc. 3.

¹⁰ Cf. Henry Roberts, *România. Political problems of an agrarian state*, New Haven, University Press, 1951, p. 209.

¹¹ Apud. Alexandru Duțu, Florica Dobre, *Drama generalilor români (1944-1964)*, București, Editura Enciclopedică, 1997, pp. 78-79.

Molotov a remis șefului Legației României la Moscova un ultimatum, în care erau inserate afirmații ce denaturau adevărul istoric. Documentul preciza că în anul 1918 „România, folosindu-se de slăbiciunile militare ale Rusiei a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia), o parte din teritoriul ei – Basarabia”. Materialul afirma totodată, că retrocedarea Moldovei dintre Prut și Nistru este legată de chestiunea transmiterii către imperiul bolșevic a acelei părți a Bucovinei a cărei populație este apropiată în marea sa majoritate de Ucraina Sovietică prin comunitatea de limbă și compoziție națională”. Un asemenea act, după opinia autorităților moscovite ar putea reprezenta doar în mică parte „un mijloc de despăgubire a acelei mari pierderi care a fost pricinuită U.R.S.S. – ului și populației Basarabiei prin dominația de 22 de ani a României. În Basarabia cinismul guvernanților staliniști nu se oprea însă aici căci se preciza: „Guvernul sovietic așteaptă răspunsul cabinetului român în decursul zilei de 27 iunie anul curent”¹².

Autoritățile de la București erau deschise dialogului de aceea, Ion Gigurtu, în calitate sa de ministru de externe al Regatului român a expediat o telegramă lui Gh. Davidescu să insiste pe lângă Molotov și colaboratorii săi „asupra dorinței noastre de a evita un conflict armat și de a răspunde în mod cât mai înțelegător inițiativei sovietice”. Totodată, fiind mai mult o chestiune de ordin intern „s-a decis mobilizarea generală”¹³.

În răspunsul său guvernul prezidat de Gh. Tătărescu a reafirmat dorința de a rezolva problema pe cale pașnică. El era decis să înceapă negocierile cu autoritățile bolșevice. Din motivele amintite „cabinetul român cere guvernului român să binevoiască a indica locul și data ce dorește să fixeze în acest scop”¹⁴. Concomitent Regele Carol al II-lea a semnat decretul de mobilizare generală a armatei române la 27 iunie 1940. Potrivit documentului „întreaga armată de uscat, aer și marină va fi mobilizată (art. I). Prima zi de mobilizare va începe la ora 24, în noaptea de 28/29 iunie 1940 (art. II)”¹⁵.

Sovieticii nu au acceptat însă dialogul. Ei au expediat pe 27 iunie 1940 o nouă notă ultimativă prin care cerea guvernului Tătărescu să dea un răspuns clar până la 28 iunie orele 12, dacă acceptă evacuarea Basarabiei și nordului Bucovinei. Termenul de retragere era de doar patru zile, începând cu ora 14,

¹² *Universul*, an 57, nr. 181, din 4 iulie 1940; Andrei Karetki, Adrian Pricop (editori), *Lacrima Basarabiei*, Chișinău, Editura Știința, 1993, pp. 222-223, doc. 35.

¹³ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare se va cita Arh. M.A.E.), fond 71/U.R.S.S., 1920-1944, vol. 91, f. 105.

¹⁴ *Universul*, an 57, nr. 181, din 4 iulie 1940; 23 august 1944. Documente, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 82, doc. 52.

¹⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita A.N.I.C.), fond Ministerul Propagandei Naționale, Informații, dosar 500, f. 86.

ora Moscovei a zilei de 28 iunie. În caz contrar se amenința cu ocuparea întregii Români¹⁶.

În urma a două consilii de Coroană, cabinetul condus de Gh. Tătărescu a acceptat dictatul sovietic, fapt care a fost adus la cunoștință lui V. Molotov de către noul ministru de externe al României Constantin Argetoianu. El a cerut lui Gh. Davidescu să insiste pe lângă șeful diplomației bolșevice să accepte prelungirea ultimatumului deoarece ploile foarte abundente au stricat căile de comunicații¹⁷. Și această ultimă intervenție s-a soldat cu un eșec, intransigența guvernanților moscoviți fiind inimaginabilă.

Mari probleme au apărut în evacuarea armatei române datorită faptului că nu există un plan dinainte stabilit. Totuși autoritățile au luat măsuri energice. În ordinul Marelui Stat Major al Armatei române se arată „Astăzi 28 iunie începe evacuarea Basarabiei, aplicând întocmai planul Tudor”. Pentru evitarea aglomerației, a dezordinii, potrivit ordinului amintit „ofițerii și funcționarii vor lua numai strictul necesar, bagajele. Nu este admis mobilier (...). Evacuarea Chișinăului până la ora 18.00”¹⁸.

Evacuarea unităților, subunităților Armatei a 4-a dar mai ales a materialelor militare: armament, muniție, echipament s-a făcut cu multă dificultate datorită timpului extrem de scurt avut la dispoziție, condițiilor meteorologice nefavorabile. Pentru a evita pe cât posibil panica și dezordinea, generalul Nicolae Ciupercă a redactat, tipărit și lansat din avion o **foaie volantă**, destinată subordonaților săi. Documentul informa militarii armatei, că acceptându-se ultimatumul bolșevic de către guvernul român s-a ordonat evacuarea care este posibil să se prelungească până la 3 iulie ora 13 (a Moscovei). Mesajul îi asigură pe ostași că autoritățile sovietice au garantat că nu vor interveni: a) Trupele roșii vor respecta ritmul mișcării conform convenției; b) Vor pune în libertate pe toți cei sechestrați, ostași refugiați, civili, precum și să ni se înapoieze materialele sechestrate; c) Vor ordona cercetări pentru toate cazurile semnalate de guvernul român”. În final generalul N. Ciupercă chema subordonații să respecte ordinele, să fie calmi și fermi: „Invit pe toată lumea, locuitori basarabeni să păstreze liniștea și calmul. Ostașilor armatei le ordon fermitate și desăvârșită disciplină în aceste grele împrejurări”¹⁹.

¹⁶ *Universul*, an. 57, nr. 181, din 4 iulie 1941; C. I. Stan, *Ultimatumul sovietic din iunie 1940, prolog al Dictatului de la Viena*, în **Acta Musei Napocensis** vol. 32/II, 1995, p. 320.

¹⁷ Arh. M. A. E. fond 71/U.R.S.S., vol. 91, 1940, f. 201.

¹⁸ A. N. I. C. fond Ministerul Afacerilor Interne (în continuare se va cita M. A. I.), DPSAR 530/1940, F. 125.

¹⁹ Anton Moraru, *O operație militară necunoscută*, în vol. **Basarabia 1940. Documentarul Basarabiei într-un an de restriște**, Chișinău, Editura Știința, 1991, p.8.

Unele mari unități precum diviziile 4, 5, 6, 26 infanterie, 3 Cavalerie s-au retras într-un mod mai organizat. Cele mai multe unități au avut o serie de probleme. Astfel, Regimentul 25 Artilerie mai rămăsese la 1 iulie 1940 doar cu ofițerii și subofițerii, deoarece soldații au fost forțați să iasă din rândurile subunităților și să plece cu caii și căruțele către casele lor²⁰. Încă din 30 iunie 1940, un divizion din regimentul 25 Artilerie fuse dezarmat de bolșevici. Aceeași soartă au avut unele subunități din Regimentul 30 Infanterie²¹. De asemenea, Batalionul 2 din Regimentul 39 Infanterie aparținând Diviziei 21 Infanterie a fost dezarmat de militarii Armatei Roșii în gara Bălți. „Soldații evrei și basarabeni, arată un document militar român din 1 iulie 1940, au fost opriți. Rușii l-au prins pe comandantul batalionului. Populația ajută la dezarmare”²².

Un alt batalion al Diviziei 21 infanterie comandată de generalul Rascu a fost dezarmat de bolșevici în localitatea Cișmilia²³.

Numeroși soldați, în special cei de origine basarabeană părăseau unitățile românești, îndreptându-se spre casele lor. Armata a IV-a a pierdut, după unele date 19 batalioane de infanterie: 9 la Divizia 12 Infanterie, 5 la Divizia a II-a Infanterie, 4 la Divizia V Infanterie, 1 la Divizia 31 Infanterie; 6 escadroane de cavalerie, câte unul la diviziile 4, 15, 21 Infanterie și a III-a Cavalerie; 26 baterii de artilerie: 9 la Divizia 21 Infanterie, 7 la Divizia 12 Infanterie, 1 la Divizia 31 Infanterie și doi la Divizia 3 Cavalerie²⁴.

Mari dificultăți au apărut datorită bandelor înarmate alcătuite din comuniști evrei, care au trecut la dezarmarea unor unități militare românești. Ofițerii, subofițerii și soldații noștri au primit ordine clare să nu răspundă la provocări și să nu utilizeze armamentul din dotare, fapt care în opinia noastră a reprezentat o greșeală. Soldatul Costică Delea din Regimentul 2 Roșiori, aparținând Diviziei 3 Cavalerie, mărturisea autorităților române după evacuare că „ei au luat caii, căruțele cu bagaje și arme”, ale unui grup masiv de atacatori înarmați „ofițerilor le-au rupt tresele, i-au dezbrăcat de uniforme și le-au dat drumul”. Același martor ocular aprecia că în rândurile atacatorilor se aflau

²⁰ Vezi Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940, Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992, p. 66.

²¹ A. M. R. fond Comandamentul Aero, dosar 917, f.11.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*; vezi C.I. Stan, *Generalul Nicolae Ciupercă și Basarabia (1940-1941)*, în **Destin Românesc**, an VI, nr. 2 (22), 1999, pp. 109-110.

²⁴ C.f. Gheorghe Vartic, *Considerații cu privire la retragerea armatei române din Basarabia și Nordul Bucovinei (28 iunie – 3 iulie 1940)*, în **Revista de istorie militară**; nr. 1 965); 2001, p. 34.

numeroși civili. Lor C. Delea li se adresa cu un blestem: „Dar o vrea bunul Dumnezeu, o să fie vai de mama lor de jidani!”²⁵.

Un alt martor ocular, tânărul sublocotenent Alexandru Teodorescu – Schei din Regimentul 7 Artilerie Buzău aparținând Diviziei 5 Infanterie înfățișează în memoriile sale scenele degradante la care a fost pus împreună cu subordonații săi de bandele înarmate: „În 1940, rușii au pătruns în Basarabia neomenos. Am asistat la acest spectacol. Ne-au umilit. Au pus toate scursurile orașului să ne insulte să ne murdărească și să arunce cu pietre, parcă noi am fi niște acaparatori odioși ai acestei provincii. Stăpâneam de veacuri aceste ținuturi. Am cedat siliți fiindcă n-aveam altă scăpare”²⁶. Atitudinea bandelor înarmate bolșevice evreiești a fost sesizată și de comandantul Armatei a IV-a, generalul de corp de armată, Nicolae Ciupercă, într-o telegramă cifrată expediată la 3 iulie 1940 superiorilor precizând că „Atitudinea ostilă a populației evreiești, care se manifestă tot mai accentuat în special în zona Prutului face ca centrele populate de această minoritate să constituie un focar comunist foarte periculos în dispozitivul armatei. Situația operativă actuală impunând măsuri imediate de înlăturare a acestui pericol, armata a luat unele măsuri”.

Evreii din Fălciu Târg și Drânconi Târg, județul Fălciu, care doresc să fie trecuți imediat în Basarabia, cei care nu doresc, însă semnalați ca agitatori să fie internați provizoriu în Zona Vidra, județul Putna. S-a dat ordin Regimentului 3 Jandarmi să organizeze o regiune de internare provizorie în acea zonă”²⁷.

Comandantul Armatei a IV-a nu a neglijat nici situația existentă în teritoriul dintre Prut și Nistru. În data de 4 iulie 1940, el a transmis o telegramă cifrată Marelui Stat Major, Secția a II-a, în care informa că „Populația românească din Basarabia rezervată, se poate observa deprimarea și regretul că trupele românești au părăsit Basarabia. Populația germană, de asemenea, entuziasmată de sosirea trupelor sovietice”²⁸.

Apariția elementelor înarmate nu a fost după opinia noastră întâmplătoare. Ele au colaborat înainte de 28 iunie 1940 cu organele N.K.V. D.-iste, transmițând informații prețioase sovietelor. Este cazul evreului Karolic din orașul Cetatea Albă, cunoscut crescător de porumbei, dar și ca filo-rus.

²⁵ A.M.R., fond 541, dosar 1833, f. 21.

²⁶ Alex. Teodorescu – Schei, *Învins și învingător 1941-1949. Campania din Est și prizonieratul*, ediție de Pan Izverna, București, Editura All, 1998, p. 13.

²⁷ Lt. colonel Al. Duțu, Constantin Botoran (coord.), *Situația evreilor din România*, vol. I (1939-1941), partea I, București, Editura Țara Noastră, 2003, p. 185, doc. 20.

²⁸ *Ibidem*, p. 201, doc. 30.

El a primit împreună cu un grup de comuniști cu flori și cocarde în piept²⁹. În rândurile acestor bande se găseau mulți răufăcători, care încercau să profite de situația confuză existentă. În noaptea de 28/29 iunie 1940, un astfel de grup a jefuit magazia de alimente și echipamente a Diviziei 21 Infanterie din comuna Sângeru, județul Lăpușna, act deosebit de grav³⁰.

În noile condiții, starea fizică și psihică a ostașilor români era deplorabilă. Potrivit unui document militar român din 3 iulie 1940, publicat acum aproape două decenii: „Elementele armatei române care se refugiază arată o înfățișare jalnică îndeosebi ofițerii fiind desculți, cu epoleții ruți, fără șapcă. Aceasta se datorează faptului că ofițerii și soldații români au fost atacați și maltratați de populația minoritară și bandele înarmate”³¹.

Elementele comunisto-evreiești au influențat pe basarabenii din unitățile românești, asmuțindu-i împotriva ofițerilor și făcându-le promisiuni deșarte dacă rămân în Basarabia. Credem că militarii localnici trebuiau lăsați la vatră, unde își aveau familiile. Această idee este susținută în amintirile sale și de generalul Constantin Pantazi, atunci comandant al Diviziei 3 Cavalerie: „Nu mai insist asupra confuziei pe care au provocat-o niște măsuri ca acelea de a se lua toți mobilizabili, premilitari din regiune, ceea ce era o imposibilitate de realizat, întrucât nici oamenii din regiment ce erau localnici din Basarabia nu voiau să meargă în Moldova și era foarte logic ca un om care vede că este lăsată familia, gospodăria, provincia fără luptă să nu aibă ce căuta cu aceea care l-au părăsit”³².

Atitudinea provocatoare, sfidătoare a acestor bande a determinat creșterea sentimentelor antisemite în rândurile armatei române. Într-un raport contra informator nr. 21417 din iulie 1940 al comandamentului Armatei a IV-a transmis telegrafic Secției a II-a din Marele Stat Major se arată: „1) Trupele obosite din cauza marșurilor; 2) Exodul și triajul refugiaților a scăzut simțitor; 3) Se constată mai multă organizare la trupele ce trec – Vest Prut. Tendința de a veni cu armament intact; 4) Populația, în special evreii din Basarabia continuă a ataca fracțiuni izolate la adăpostul trupelor rusești; 5) Au fost ostași români care după plecarea din rânduri a basarabenilor în dorința de a nu lăsa, în special material automat, au adus în spate 3-5 ști mitraliere; 6) Ostașii care au răzlețit rătăcesc prin Moldova între Prut și Siret trebuiesc recuperați; 7) În

²⁹ Arhivele Naționale Buzău (în continuare se va cita Arhivele Naționale Buzău), fond Poliția orașului Buzău, dosar 15/1940, f. 167.

³⁰ A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 530/1940, f. 124.

³¹ Colonel Aurel Pentelescu, Maior C. Hlohor (editori), *Oamenii au dreptul să știe (4)*, în **Revista de istorie militară**, nr. 2/1992, pp. 15-16.

³² General Constantin Pantazi, *Cu Mareșalul până la moarte. Memorii*, ediție de Alexandru V. Diță, București, Editura Publiferom, 1999, p. 80.

general armata și populația evacuată din Basarabia își manifestă revolta contra evreilor. Nu sunt excluse manifestări antisemite mai grave din partea evreilor”³³. Temerea comandamentului Armatei a IV-a s-a dovedit, din păcate, îndreptățită. Acest comandament preciza într-un raport contrainformativ nr. 484, din 4 iulie 1940 adresat secției a II-a din Marele Stat Major următoarele: „ 1) În trenuri evreii și minoritarii ruși continuă a fi maltratați de către ostașii care călătoresc izolați. Pe podul de la Cosmești în noaptea de 2/3 au fost aruncați din tren 4 evrei. Între Nicnișeni și Berhaci au fost aruncați din tren soldații Popov Mihail de origine etnică rusă, din Regimentul 23 Artilerie și sergentul Segal Pentel din Regimentul 68 Infanterie. 2) Plutonierul Doja Iosif din Regimentul 5 Artilerie a fost aruncat din tren în apropiere de Cosmești. Cazul se cercetează de Legiunea Tecuci”³⁴. De asemenea în Telegrama nr. 21495 a Comandamentului Armatei a IV-a către Marele Stat Major secția a II-a din 4 iulie 1940 se arată că fruntașul Alexandru Catrinu, contingent 1937, șofer la mașina Marelui Stat Major pe lângă Corpul I Armată a împușcat mortal pe fruntașul T.R. evreul Schur³⁵. Exemplele pot însă continua.

În aceste împrejurări, comandamentul Armatei a IV-a a luat măsuri pentru întărirea dispozitivului de apărare a podurilor la principalele treceri peste Prut la Giurgiulești, Daneea și Fălciu. Pe cele mai importante direcții de afluire a trupelor au fost desemnați generali și ofițeri superiori cu scopul de a supraveghea deplasarea acestora în condiții de siguranță. Generalul N. Ciupercă a impus o atitudine mai puțin tolerantă față de abuzurile și desele încălcări ale înțelegerilor convenite cu autoritățile militare sovietice. Comandantul Armatei a IV-a a comunicat printr-un ordin dat la 2 iulie 1940 unităților sale poziția față de trupele roșii: „atitudinea fermă, tratative și amenințarea continuă față comisiile sovietice și a angajamentelor asumate”. Nu lipsită de importanța este dispoziția potrivit căreia „la orice încercare de dezarmare să se riposteze cu foc”³⁶. Această atitudine a fost determinată de poziția profund ostilă a armatei roșii, care a dezarmat numeroase unități militare române. În acest scop bolșevicii au lansat desante aeriene; la Belgrad un întreg batalion 204 numărând 1300 de militari, iar la Ismail alți 813 luptători bolșevici³⁷. La Comral, în 2 iulie 1940 o întreagă unitate românească este dezarmată de trupele roșii, care îi capturează întregul material militar.

³³ Lt. col. Al. Dușu, C. Botoran (coord), *op. cit.*, p. 183, doc. 18.

³⁴ *Ibidem*; p. 192, doc. 26; vezi și A.M.R., fond 948, secția a II-a, dosar 1824, f. 66.

³⁵ A.M.R., fond 948, Secția a II-a, dosar 155, f. 250, vezi Lya Beniamin (editor), *Documente*, Iași, Editura Polirom, 2005, P. 74, doc. 12.

³⁶ A.M.R., fond 948, dosar 1833, f.22.

³⁷ Ion Șișcanu, *Basarabia în contextual relațiilor sovietico române 1940*, Chișinău, Editura Civitas, 2007, p. 120.

Din ordinul generalului N. Ciupercă au trimis două batalioane de infanterie din divizia 21 pentru a restabili ordinea și liniștea³⁸. Cele mai grave incidente s-au produs la Reni. De aceea, comandantul Armatei a 4-a a ordonat Corpului 3 Armată să riposteze ofensiv pe direcția Hâncești, Albița, Corpului de Cavalerie i s-au acordat întăriri, intrând în componența sa Regimentul 46 Infanterie pentru a asigura apărarea pe direcția Reni – Galați. La 1 iulie 1940, Armata a 4-a a comunicat prin generalul C. Pantazi că „Va declanșa o acțiune ofensivă pe direcția Reni”. Generalul Ciupercă cerea insistent aprobarea Marelui Stat Major de a riposta cu foc la atacurile unităților sovietice³⁹.

Măsurile întreprinse de comandamentul Armatei a 4-a s-au dovedit întemeiate și eficiente. În cursul nopții de 2/3 iulie 1940 s-a hotărât de sus numitul comandament retragerea prin surprindere a tuturor forțelor române din zonă. La ordinul generalului Ciupercă, generalul Pantazi a trecut la distrugerea celor trei poduri⁴⁰. Comandantul Armatei a 4-a a motivat atitudinea printr-o scrisoare adresată comisiei mixte româno-ruse de la Odessa, precizând că regimente bolșevice de tancuri au atacat aceste lucrări de artă provocându-le însemnate avarii⁴¹.

O anchetă specială ordonată de Comandamentul Armatei Roșii a stabilit ca podurile de peste Prut de la Giurgiulești, Oaneca și Fălciu au fost aruncate în aer ca măsură de precauție, prevăzută de planul comandamentului român (...). Unitățile sovietice de infanterie nu au tras asupra podurilor și nu se găseau mai aproape de 25 metri de ele. Aceste aprecieri aparțin delegației ruse din cadrul comisiei mixte de la Odessa, care considera autoritățile militare române responsabile „pentru aruncarea podurilor și roagă delegația română să ia măsuri imediate pentru repararea podurilor distruse”⁴².

Se observă, deci, o schimbare radicală a punctului de vedere al generalului Nicolae Ciupercă. Acest lucru a fost determinat de realitatea din teren. În data de 5 iulie 1940, comandantul Armatei a IV-a a lansat un apel adresat populației din Moldova.

Documentul sublinia că în vremuri grele „românul a dovedit înțelepciune”. Datorită situației dificile existente pe plan intern și internațional, apelul îndemna la calm și ordine: „Acum când grijile din afară întrec pe cele dinăuntru, datoria fiecărui suflet cu adevărat românesc este de a pune stavilă

³⁸ A. M. R., fond 948, Secția a-II-a, dosar 982, f. 121.

³⁹ *Ibidem*, dosar 981, f. 120; Alex. Mihai Stoenescu, *Armata, Maresalul și evreii*, București, Editura Rao, 1998, p. 67.

⁴⁰ I. Scurtu, C. Hlihor, *op. cit.*, P. 67.

⁴¹ Arh. M. A. E., fond 71/U.R.S.S., vol 98/1940, f. 127.

⁴² *Ibidem*; vezi și I. Șișcanu, *Uniunea Sovietică - România, 1940 (Tratatativele în cadrul comisiei mixte)*, Chișinău, Editura Arc, 1996, P. 145, anexa 11.

pornirilor chiar dacă sunt îndreptățite spre a îndrepta toate puterile pentru apărarea țării”. Semnatarul documentului atrăgea atenția că sunt înfierăți agenți provocatori care au misiunea de a învrăjbi pe români și de a răspândi zvonuri false. „Nici o tulburare a liniștii prin fapte sau vorbe. Tot românul luminat trebuie să se ferească de răii sfătuitoari care sunt întotdeauna agenți provocatori cu poruncă să semene vrajbă între noi. Pe aceștia nu pregetați și arătați autorităților”. Orice român are obligația de a respecta ordinea și „să nu se micșoreze cu nimic puterea de apărare a țării. Provocatorii de dezordini vor fi trimiși în fața Curții Marțiale și pedepsiți conform cadrului justiției militare”⁴³.

După încheierea evacuării Basarabiei generalul N. Ciupercă a lucrat cu energie și pricepere la reorganizarea unităților și subunităților, dar și marilor unități ale armatei sale cu rândurile rărite și cu moralul destul de scăzut. El a avut în vedere atât completarea efectivelor cu noi recruți „cât și a echipamentului și armamentului. Nu în ultimul rând generalul N. Ciupercă a avut în vedere restabilirea moralului trupelor sale puternic afectate de retragerea fără luptă din Basarabia. Relevând calitățile deosebite de comandant al Armatei a IV-a generalul Iosif Iacobici scria într-un raport între altele: „Pe timpul de la 27 ianuarie – 22 iunie 1941, generalul Ciupercă a continuat să comande Armata a IV-a (...). Competență recunoscută, deosebita sa conștiinciozitate și sârguință au făcut ca pregătirea militarilor de pe frontul de Est să atingă un nivel destul de ridicat, verificat apoi în operațiile ofensive contra sovietelor. Generalul Ciupercă are astfel un mare merit în pregătirea Armatei a IV-a pe care a condus-o apoi victorios. Eminent general”⁴⁴.

După cum este cunoscut, România a intrat în război de partea Germaniei la 22 iunie 1941 pentru eliberarea Basarabiei și Nordului Bucovinei. Generalul Ion Antonescu, conducătorul statului a adresat pe aceeași dată un ordin de zi către unitățile militare justificând astfel războiul sfânt, de eliberare, început de armata română:

„OSTAȘI!

Vă ordon,

Treceți Prutul

Zdrobiți dușmanul din răsărit și

Dezrobiți dușmanul din răsărit și de la miază-noapte.

Dezrobiți din jugul bolșevismului pe frații noștri cotorpiți.

Reîmpliniți în trupul țării glia străbună a Basarabiei și codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele și plaiurile voastre.

⁴³ Arh. Naț. Vrancea, fond Prefectura jud. Putna, dosar 89/1940, f. 336.

⁴⁴ A.M.R., fond Armata a IV-a română, dosar 203, f. 208.

Plecați azi pe drumul biruințelor lui Ștefan cel Mare ca să cuprindeți cu jertfa voastră ceea ce au supus strămoșii noștri cu lupta lor.

Înainte!

Fiți mândri că veacurile ne-au lăsat aici strajă dreptății și zid de cetate creștină.

Fiți vrednici de trecutul românesc

Veți lupta cot la cot, suflet de suflet lângă cea mai puternică și glorioasă armată din lume (...).

OSTAȘI!

Înainte!

Să luptați pentru gloria Neamului.

Să muriți pentru vatra părinților și a copiilor voștri.

Să cinstiți prin vitejia voastră amintirea lui Ștefan cel Mare și a lui Mihai Vodă, a morților și eroilor căzuți în pământul veșniciei noastre cu gândul țință la Dumnezeu”⁴⁵!

Concomitent a început mobilizarea generală a armatei de uscat, dar și marină la orele 24 în noaptea de 21/22 iunie 1941. Profesorul universitar Mihail Antonescu, Ministrul Propagandei Naționale, a fost numit vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. El va prelua practic conducerea guvernului în lipsa generalului Ion Antonescu pe toată durata ostilităților militare⁴⁶.

La operațiunile de eliberare a Basarabiei și Nordului Bucovinei au participat două armate române: a III-a comandată de generalul Petre Dumitrașcu și a IV-a având în frunte pe generalul Nicolae Ciupercă, împreună cu Armata a XI-a germană condusă de generalul Eugen Von Schobert. „Această ultimă armată avea în componența ei și diviziile 5, 6, 8, 13, 14 infanterie române și 1 blindată, respectiv corpul de cavalerie român.

Armata a IV-a română cuprindea corpurile 3, 5, 11 Armată în cadrul căroră se aflau diviziile 11, 15, 21, 35 infanterie, 1 gardă, 1 grăniceri, Brigada 7 Cavalerie, Brigăzile 1 și 2 fortificații precum și Regimentul 17 Infanterie aparținând Diviziei 1 Infanterie. Ea și-a stabilit punctul de comandă la Conacul Chrissolo Velloni din localitatea Chidigeni. Aici a venit pe 30 iunie 1941, generalul Ion Antonescu, care notează în jurnalul sau că la ore 16:45 „Ajungem la Chidigeni.

Suntem întâmpinați de D-l General Ciupercă.

⁴⁵ *Almanahul Gazetei cuvântul Mareșalului către săteni*, 1942, București, 1941, pp. 71-72; Mircea Agapie, Jipa Rotaru (editori), Ion Antonescu Carieră militară. *Scrisori inedite*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1993, pp. 169-170, doc. 62.

⁴⁶ Marcu Paraschiv, Anca Pandrea, Neculina Bercan (editori), *Zile de foc în Basarabia și Bucovina 22 iunie – 26 iulie 1941*, București. Fundația Rompress, 1996, p. 17.

Descindem din vagon și plecăm la P.C. al Armatei a IV-a (conacul Chrissolo Velloni)

Și discută situația.

Se dau instrucțiuni pentru începerea ofensivei care va avea loc la 2 iulie 1941⁴⁷.

Armata a IV-a română nu a trecut imediat Prutul și s-a mărginit la început să facă mici capete de pod la Ștefănești, Ungheni, până către sfârșitul lunii iunie 1941. Până în data de 2 iulie au fost create alte două capete de pod la Fălcia și Huși, care au permis urmărirea trupelor sovietice în retragere din sudul Basarabiei⁴⁸.

În vederea trecerii Prutului, Armata a IV-a română a transmis ordinul nr. 33584/30 iunie 1941 semnat de generalul N. Ciupercă marilor unități din subordine care precizează „măsuri destinate pentru o completă și rapidă pregătire a operațiilor de forțare a Prutului: 1) Recunoașterile încep în dimineața de 1 iulie (...). Comandanții de batalioane și companii să-și recunoască locul de adunare itinerariile de imbarcare, direcțiile de atac, obiectivele, tehnica de trecere; 2) Fiecare divizie va pregăti câte un detașament de urmărire compus din trei batalioane, una două divizioane de artilerie, unități anticar; pionieri, grupe de cercetași, gaze, care să fie gata în 4-5 ore de la primirea ordinului; 3) vor fi pregătite echipe de pionieri pentru detectarea câmpurilor de mine. Trebuie o muncă și o stăruință supraomenească pentru a asigura victoria împotriva unui inamic dotat cu multe mijloace, foarte viclean și necruțător⁴⁹.

Militarii Armatei a IV-a română au primit cu entuziasm trecerea Prutului. Numeroși martori oculari atestă acest lucru. Sublocotenentul Șerban Lupu din Regimentul 3 Artilerie grea aparținând Diviziei 15 Infanterie își amintește peste ani între altele: „Către orele 23-24 s-a înapoiat comandantul și fără a vorbi prea mult ne-a spus: „Domnilor ofițeri, vă deplasați imediat la unități, la ivirea zorilor să fiți gata, pentru executarea unor reglaje ale focului la est de Prut (...)”. Ne-am dat seama că <<ceasul a sosit>>, că de fapt a doua zi, pe 22 iunie 1941, începea războiul (...). Da mi-am zis eu atunci, iată că a sosit momentul ca după aproape un an de la părăsirea fără luptă a Basarabiei să putem, în sfârșit acționa ca să înlăturăm marea nedreptate ce ni se făcuse în

⁴⁷ Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cârstea (editori), *Pace și război (1940-1941). Jurnalul Mareșalului Ion Antonescu*, vol. I, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008, p. 226.

⁴⁸ Andreas Hillgruber, Hitler, *Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germane-române 1938-1944*, ediție de S. Neagoe, București, Editura Humanitas, 1994, p. 172.

⁴⁹ Cf. Al. Duțu, Mihai Retegan, *Ostași! Vă ordon. Treceți Prutul!*, București, Editura Globus, 1996, p. 238.

1940”⁵⁰. La rândul său, generalul (r) Alexandru Ionescu, pe front căpitan șeful Biroului Operații din Divizia 1 gardă mărturisea peste ani că: „În zilele premergătoare momentului istoric de neuitat pentru neamul românesc, marcat prin data de 22 iunie 1941, Divizia 1 gardă se găsea dispusă pe front, încordată ca un arc și având un singur gând și un singur scop, să-și îndeplinească misiunea ce-i fusese dată de Corpul 5 Armată adică să forțeze Prutul în sectorul Fălcia Rânzești”⁵¹. Generalul (r) Viorel Ciugureanu pe front având gradul de locotenent în Regimentul 10 vânători al Diviziei 15 infanterie rememora peste ani aceste clipe istorice în felul următor: „Am văzut întâia oară Prutul și Basarabia, dealurile acoperite de livezi. De bună seamă, durerea de român, umilința de ofițer mă copleșesc de câte ori văd acest zăgaz al Prutului pus stavilă nedreaptă între românii moldoveni și basarabeni. Nădăjduim că va dispărea în curând (...). Dar toți cred și speră atât de neînduplecat în izbândă”⁵². Plutonierul major (r) Ion Enache, pe câmpul de luptă sergent în Regimentul 11 Dorobanți, din Divizia 21 Infanterie își amintește după cinci decenii și jumătate că „Toți cei care au ascultat ordinul <<ostași, vă ordon: treceți Prutul!>> am simțit că a trecut un curent electric prin toată ființa noastră. Eram hotărâți să luptăm pentru sacrificiul suprem, pentru eliberarea pământului nostru strămoșesc dintre Prut și Nistru”⁵³.

Ostașii Armatei a IV-a română au purtat bătălii crâncene, cu grele jertfe pentru eliberarea Basarabiei. Generalul (r), Barbu Nicolau pe atunci căpitan și comandant de baterie în Regimentul 25 Artilerie, aparținând Diviziei 15 Infanterie relatează peste ani următoarele: „De la Leava și mai la sud până către Albița și mai departe, până ce s-au aprins malurile Prutului începuse războiul sfânt împotriva necredincioșilor”⁵⁴.

Eroice fapte de arme au săvârșit și ostașii Regimentului 5 Artilerie în bătălia de la Țiganca și Dealul Epureni la în zilele de 8-9 respectiv 12-24 iulie 1941. Ei au oprit contraatacurile puternice ale inamicului. Pentru eroismul și spiritul de sacrificiu de care au dat dovadă militarii regimentului unitatea lor a primit Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a⁵⁵. Tot aici a purtat lupte grele Regimentul 6 Infanterie de gardă „Mihai Viteazul” aparținând Diviziei în

⁵⁰ General (r.), Vasile Bărboi, General (r) Gheorghe Ioniță, Colonel dr. Al Duțu (editori), *Veteranii pe drumul onoarei și jertfei (1941-1945). Spre cetățile de la Nistru*, București, Editura Vasile Cârlova, 1996, p. 152.

⁵¹ *Ibidem*, p. 156.

⁵² *Ibidem*, p. 113.

⁵³ *Ibidem*, p. 162.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 151.

⁵⁵ Constantin Ucrain, Florica Dobre, Al. Duțu (editori), *Memoria documentelor. Fapte de arme ale artileriștilor români 1941-1945*, București, 1995, pp. 33-34, doc. 2.

gardă. Martor al dramaticelor evenimente colonelul (r) Gheorghe Petrescu pe front locotenent și adjutantul unității afirmă în amintirile sale între altele: „Într-o noapte, inamicul a contraatacat puternic, sprijinit de focul artileriei. Atunci s-a hotărât retragerea companiei (locotenentului Mircea Paunin n. N.) pe malul drept al Prutului, cu ajutorul bărcilor și înot. Acțiunea a început în jurul orei 22. Întinericul lăsase umbre peste tot dar luciul apei se mai zărea.

Trecerea peste râu a companiei era protejată de focul artileriei noastre. Grupele dirijate de comandantul companiei se urcau în micuțele bărci și se îndreptau către mal sub ploaia de gloanțe și proiectile⁵⁶.

Armata a IV-a română a acționat cu precădere în sudul Basarabiei. Cele mai grele lupte s-au dat în zona Fălciu-Bogdănești Pod. Aici reacția adversarului a fost deosebit de puternică. La Costubeni, în primele zile ale lunii iulie 1941 potrivit mărturiilor vremii, inamicul a organizat un furibund contraatac, care a oprit pentru scurt timp înaintarea unităților române. Ofensiva a trebuit deci sistată pe 11 iulie 1941. Ea a putut fi reluată două zile mai târziu. Lovitura principală s-a dat pe direcția Albița- Chișinău – Dubăsari cu diviziile 11 și 15 Infanterie din corpul 3 Armată română. Aceste forțe au fost sprijinite de militarii Corpului 5 Armată română mai ales cei aparținând Diviziei 21 Infanterie și Brigăzii 7 Cavalerie⁵⁷.

În urma ofensivei româno-germane declanșată pe 13 iulie 1941, apărarea sovietică a fost întoarsă către nord de Divizia blindată română împreună cu diviziile 5 și 35 Infanterie și pe la vest de Divizia 72 Infanterie germană. Trupele noastre au intrat în Chișinău spre seară⁵⁸. Până la 26 iulie 1941, întreg teritoriul Basarabiei a fost eliberat de sub jugul bolșevic. O contribuție importantă au avut și militarii Armatei a IV-a română. Potrivit cercetărilor făcute de generalul (r) Gh. Ioniță, ei au participat la o operație ofensivă pe o lărgime de circa 175 de Km și o adâncime de 100-150 Km, timp de 23 zile cu un ritm de 4-7 Km. În 24 ore. Între 4-25 iulie 1941, armata condusă de generalul N. Ciupercă a eliberat aproape jumătate din teritoriul cotoptit de U.R.S.S. în anul 1940. „Ostașii săi au eliberat trei dintre cele șase cetăți

⁵⁶ General Ț, V. Bărboi, General (r), Gh. Ioniță, col. Dr. Al. Duțu (editori), *op. cit.*, p. 158.

⁵⁷ General Radu Rosetti, *Războiul pentru reeliberarea Bucovinei și Basarabiei*, în vol. **Suferințele Basarabiei și răpirile rusești. Antologie de Florin Rotaru**, București, Editura Gemine, 1996, pp. 402-409.

⁵⁸ *Ibidem*; vezi și *Istoria militară a poporului roman*, vol VI, București, Editura Militară, 1989, p. 418.

voievodale pe Nistru și Dunăre: Tighina (21 iulie), Chilia (21 iulie) și Cetatea Albă (26 iulie)”⁵⁹.

Eliberarea Tighinei s-a făcut de Regimentul 10 Vânători, iar Regimentul 35 Infanterie care înainte de 28 iunie își avea garnizoana în Cetatea Albă a înlăturat ultimele rezistențe inamice în satele Chircăiești, Plavnic și Merenești. Martor al evenimentelor, sublocotenentul (r) Alecu Gh. Săndulescu nota în memoriile sale că „În cursul zilei de 22 iulie au reușit să cucerim pas cu pas tot satul Chircăiești și ne-am apropiat de malul stâng al Botnei. Operația a mers destul de greu din cauză că panta pe care era așezat satul Chircăiești spre sud către Botna era expusă vederii inamicului (...).

Deși constatăm zilnic că în satele Pavnic și Merenești de la gura Botnei persistau numeroase rezistențe inamice, nu am încercat să le lichidăm din cauza conformației terenului”. Ulterior, izolați rușii s-au retras: „Tot timpul huruiam coloane de tancuri și fel de fel de autovehicule militare, iar noaptea se auzeau de multe ori împușcături și răcnete înfiorătoare ale celor ridicați cu forța din casele lor și trecuți forțat peste Nistru”⁶⁰.

La 8 august 1941, Marele Cartier General Român a emis Directiva operativă nr. 31, prin Ordinul nr. 899 semnat de șeful acestei instituții generalul Alexandru Ioanițiu. Ea era adresată Armatei a IV-a română și preciza că „inamicul bătut pe tot frontul armatelor 11 germană și 3 română se retrage în grabă spre est. Divizia 16 blindate germană a ajuns la Bug (...).

II Armata 4 română are misiunea să urmărească și să bată definitiv inamicul dintre Nistru inferior și Limanul Liligulski și să pună stăpânire cât mai curând pe Odessa.

III Dispoziții și misiuni:

- 1) Corpul 5 Armată (diviziile 15 infanterie, 1 blindate și Brigada 1 Cavalerie) va înainta pe direcția Katarji – Buzinovo – Kol – Bol – Bujalik și apoi spre sud pentru a tăia comunicațiile inamicului din Odessa spre sud și nord.
- 2) Corpul 3 Armată (diviziile 3, 7 și gardă) va înainta în direcția generală Ploskaja – Razdelnaia – Odessa cu Divizia de gardă eșalonată înapoia aripii drepte (...).

⁵⁹ General de divizie (r), Gh. Ioniță, *Întrebuințarea trupelor de artilerie în operația de eliberare a sudului Basarabiei (22 iunie – 26 iulie 1941)*, în **Revista de istorie militară**, nr. 5 (51), 1998, p. 47.

⁶⁰ Alecu Gh., Săndulescu, *Amintiri din Basarabia*, București, Editura Symbol, 1997, pp. 168-169.

- 3) În rezerva Armatei este Divizia 5 Infanterie, care va fi grupată în zona Ploskaja până la 10 sau 11 august 1941”⁶¹.

Primele acțiuni militare s-au dovedit a fi relativ ușoare „astfel încât regimentele Armatei a IV-a română au ajuns la 40-50 Km Nord-Vest de Odessa. După aceea înaintarea trupelor române s-a făcut cu mare dificultate. În aceste condiții pierderile unităților noastre creșteau vertiginos, iar moralul ostașilor scădea dramatic. Aproape toate diviziile noastre din primul eșalon, raporta N. Ciupercă superiorilor, se găsesc la limita posibilităților lor ofensive, la limita normală și fizică”⁶². Dificultățile erau amplificate de prezența marilor unități bolșevice, dar și de subestimarea adversarului. O primă confruntare destul de aprigă s-a desfășurat în ziua de 18 august 1941 în satul Văcarjani, din apropierea Dalnicului. Atunci a avut loc un bombardament ucigător. Aici a căzut la datorie tânărul locotenent, dar și promițătorul poet George Vaida. Petre Paulescu descrie astfel moartea bravului ofițer: „Locotenentul George Vaida pândește la un observator înaintat, senin, calm, sigur. Duel furios de artilerie. Pământul sare în așchii. Un nou contra-atac rusesc pornit de pe înălțimile Dalnicului. Un glonte lovește mortal pe locotenentul George Vaida. Este înmormântat în cimitirul din Vacurjani, între camarazii săi”⁶³. Lupte sângeroase s-au dat și în zilele de 27-29 august 1941 în zona Vigoda. Veteranul Gheorghe Iancu, atunci sergent radiotelegrafist în Regimentul 8 Infanterie Buzău își amintește după mai bine de cinci decenii, că unitatea sa a schimbat pe poziții Regimentul 6 Infanterie din Divizia a III-a Infanterie: ”În acel moment s-a declanșat un violent contraatac inamic însoțit de o puternică canonadă de artilerie. Era un spectacol înspăimântător, amplificat de o furtună cu fulgere, care brăzdau cerul”⁶⁴. Tot acum la punctul Vessevso din apropierea Odesei către sfârșitul lunii august 1941 s-au purtat lupte sângeroase. Aici a căzut la datorie tânărul ofițer și remarcabil jurist Alexandru Pogonat⁶⁵.

⁶¹ Jipa Rotaru, Octavian Burcin, Vladimir Zodian, Leonida Moise, *Mareșalul Antonescu la Odessa. Grandoarea și amărăciunea unei victorii*, București, Editura Paideia, 1999, p. 114, anexa 14.

⁶² A.M.R., fond Armata a IV-a, Jurnal de operații, dosar 107/1941, f. 7.

⁶³ Petre Păulescu, *George Vaida*, în **Basarabia Literară**, București, II, nr. 51, din 7 martie 1943, p. 4.

⁶⁴ General (r) V. Bărboi, General (r) Gh. Ioniță, col. Dr. Al. Dușu (editori), *Veterani pe drumul onoarei și jertfei. De la Nistru la Marea Azov. Iulie 1941 – august 1942*, București, Editura Vasile Cârlova, 1997, pp. 113-114.

⁶⁵ George Acsinteanu, Alexandru Pogonat, în **Basarabia Literară**, II, nr. 51, din 7 martie 1943, p. I.

Marele Cartier General Român nu era mulțumit de amânarea cuceririi Odessei și descreșterea numărului victimelor umane și a pierderilor în armament și muniție. La 4 septembrie 1941, generalul Al. Ioanițu a întocmit un raport pe care l-a trimis generalului N. Ciupercă, solicitând că dispozitivul de luptă al armatei să fie împins spre est având ca vârf de lance Divizia 1 Grăniceri. „După ce această operațiune va fi făcută se vor putea da 2-3 zile repaos pentru regruparea forțelor și reorganizarea instituțiilor”, urmând ca apoi să înceapă ofensiva generală pe 10 septembrie 1941⁶⁶.

Marele Cartier General Român a constatat și unele deficiențe în folosirea de către Armata a IV-a Artilerie. La 7 septembrie 1941, generalul Alexandru Ioanițu a expediat Ordinul 1585 generalului Ciupercă informându-l că „Artileria trage mult, dar risipit, în loc să concentreze violent și masiv focul asupra obiectivelor atacate de infanterie (...).

Este în primul rând necesar:

- a) Legătura între infanterie și artilerie să funcționeze tot timpul, iar observatorii de artilerie (ofițeri) chiar comandanți de baterii să stea în linia de luptă a infanteriei pentru a observa direct tragerea (...);
- b) Tragerile artileriei trebuie sincronizate cu înaintarea infanteriei, care la rândul ei este datoare să se lipsească de focul artileriei (...);
- c) Sunt anumite obiective de linie ascunse, sau care din alte motive, nu pot fi făcute în bune condițiuni de artileria de sprijin, care este mai înainte⁶⁷.

În aceeași zi, Ministerul Apărării Naționale, generalul Iacobici și Șeful Marelui Stat Major, generalul Al. Ioanițu au expediat Directiva Operativă nr. 1584 către comandamentul Armatei a IV-a privind reluarea ofensivei pentru cucerirea Odessei. Ea se va petrece în dimineața zilei de 10 septembrie 1941 cu scopul ca: „Pentru prima fază să se suprimie ieșindul pe care frontul inamic îl va face la vest de Dalnic și să se pună stăpânire pe linia generală, care de la Cahul merge drept spre noi”⁶⁸.

Ofensiva proiectată pentru data de 10 septembrie 1941 nu a mai fost condusă de generalul N. Ciupercă și nici de șeful său de stat major generalul

⁶⁶ A.M.R., fond Marele Cartier General Român (în continuare se va cita M.C.G. R.), dosar 27/1941, f. 98-99.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 128-129; C.I. Stan, *Buzoieni și rămnicieni în bătălia de la Odessa (august – octombrie 1941)*, în **Mousaios**, X/2005, p. 158.

⁶⁸ A.M.R., fond M.C.G.R., dosar 27/1941, f. 118-119; vezi și General Dumitru Cioflină (coord.), *Șefii Marelui Stat Major Român 1941-1945. Destine la răscruce*, București, Editura Machiavelli, 1995, p. 68-69.

Nicolae Pălăngeanu. Ei au predat comanda Armatei a IV-a română generalilor Iosif Iacobici, respectiv generalului Nicolae Tătăranu. Pretextul acestei înlocuiri l-a reprezentat „lipsa spiritului ofensiv”. În realitate motivele erau mai adânci. În epocă s-a vehiculat ideea că mareșalul Ion Antonescu i-a schimbat pe cei doi comandanți deoarece s-au opus, cu deosebire N. Ciupercă continuării operațiunilor militare dincolo de Nistru. Comentând amintita schimbare, profesorul Constantin C. Giurescu pretinde în memoriile sale publicate postum că după ce trupele române au trecut Nistrul „unii oameni politici și o serie de ofițeri superiori în cap cu generalul Ciupercă cer armatei noastre să se oprească aici să nu continue războiul”⁶⁹. Generalul Platon Chirnoagă considera într-o carte de rememorări această schimbare drept „ineficientă, deși noua echipă era formată din oameni de valoare. Forțele și mijloacele rămăneau aceleași”⁷⁰. Însuși generalul N. Ciupercă informa superiorii într-un raport din 23 septembrie 1941 că s-a văzut nevoit să-și înainteze demisia din armată. Fostul comandant al Armatei a IV-a română a trecut în rezervă începând cu data de 13 noiembrie 1941. El nu a acceptat oferta generalului Ilie Ștefan devenit șef al Marelui Stat Major de a reveni la comanda Armatei a IV-a române, declarând generalului Constantin Pantazi, noul Ministru al Apărării Naționale, care era de acord cu propunerea, având și asentimentul Mareșalului Ion Antonescu: „Nu pot subscrie cu numele și trecutul meu la o astfel de faptă”⁷¹. Atitudinea generalului Ciupercă a reprezentat o dovadă elocventă de demnitate, verticalitate și integritate morală.

Înlocuirea generalului N. Ciupercă de la comanda Armatei a IV-a română a reprezentat în opinia noastră o greșală din partea Mareșalului Ion Antonescu. Fostul general de corp de armată era un ofițer destoinic, foarte bine pregătit profesional și extrem de apropiat de subordonați. La 9 septembrie 1941, el a dat un ultim ordin de zi pe Armata a IV-a cu ocazia predării comenzii, în care afirma următoarele:

„Dragi ostași ai armatei a IV-a!

V-am făgăduit că vă voi da puțința să ștergeți urmele înjosirii de care dușmanul secular al Neamului Românesc a făcut-o oștirii anul trecut și să răscumpărăm pământul sfânt al lui Ștefan cel Mare și Basarabia Română!” Semnatarul documentului exprima deplina satisfacție că „După sângeroase lupte suntem stăpânii Basarabiei (...).

⁶⁹ Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, ediție de Dinu C. Giurescu, București, Editura, All, 2000, p. 323.

⁷⁰ Generalul Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei sovietice 22 iunie 1941 – 23 august 1944*, ed. A IV-a, Iași, Editura Fides, 1998, pp. 192-193.

⁷¹ A.M.R., fond 948, dosar 495, f. 34-35.

La porțile Odessei, sunteți acum numai la un pas de acest țel! Țara și neamul cere de la voi să faceți ultima efortare pentru a sfârâma la porțile Odessei și a zdrobi pe înverșunatul nostru dușman”⁷².

Schimbarea generalilor Ciupercă și Pălângeanu cu Iacobici și Tătăranu nu a fost în măsură să grăbească derularea operațiunilor militare pe frontul Odessei. Abia la 16 octombrie 1941 primele unități ale armatei române au intrat în marele port de la Marea Neagră.

În toamna anului 1944, generalul N. Ciupercă a cerut reactivarea sa, care i-a fost însă refuzată.

În primăvara anului 1946 el a aderat la organizația anticomunistă „Graiul sângelui”, unde a activat până în anul 1948. La 31 decembrie 1948, N. Ciupercă a fost arestat și închis în penitenciarul Jilava. Nu a mai **compărut** în fața Tribunalului Militar deoarece după aproape doi ani de anchetă, ca urmare a regimului aspru de detenție și a vârstei înaintate, generalul N. Ciupercă a decedat pe 25 mai 1950, la orele 16.30 în Spitalul Central nr. 1 al penitenciarului Văcărești. Diagnosticul medical indica „scleroză cerebrală sindrom Parkinson, miocardită, izotermie”⁷³.

Se stingea astfel practic singur și neajutorat dintre generalii de elită ai armatei române, acum pe nedrept aproape uitat.

SUMMARY

The article reconstitutes the life and the military activity of General Nicolae Ciupercă. He analyses the work for Grand Roumanie, his training and military preoccupation and eventuality his link with Basarabia in the years of the struggle to recuperate that territory after it has been annexed by the Soviet Empire. There are also revealed aspects of his tremendous efforts to liberate this province in 1941, and his relations with the head of the state Ion Antonescu with whom he soon came into conflict. The article reconstitutes the activity of General N. Ciupercă contre of communist regime.

⁷² Jipa Rotaru, Oct. Burcin, Vl. Zodian, Leonida Moise, *op. cit.*, pp. 141-142, anexa 33.

⁷³ Al. Dușu, Florica Dobre, *op. cit.*, p. 80; vezi și Ilie Colesnic Olariu, *Generalul de armată Nicolae Ciupercă*, în *Revista de istorie militară*, nr. 6/1994, pp. 41-42.